

УДК 657.37 : 330.133

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ В ОЦІНЦІ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ: ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Ірина Бурденко

Доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

ДВНЗ «Українська академія банківської справи

Національного банку України» (м. Суми), кандидат

економічних наук

Інна Макаренко,

Асистент кафедри бухгалтерського обліку і

аудиту

ДВНЗ «Українська академія банківської справи

Національного банку України» (м. Суми), кандидат

економічних наук

Анотація

У статті розглянуто особливості визначення справедливої вартості фінансових інструментів в умовах зміни методології Міжнародних стандартів фінансової звітності та посилення вимог розкриття інформації про вартість фінансових інструментів на фінансових ринках у відповідь на світову фінансову кризу.

Ключові слова: *справедлива вартість, метод оцінки за справедливою вартістю, фінансові інструменти, прозорість фінансових ринків.*

Summary

The article deals with the financial instruments' fair value measurement within changing methodology IFRS and enhancing disclosure requirements on the value of financial instruments in the financial markets in response to the global financial crisis.

Keywords: *fair value, method of valuation at fair value, financial instruments, the transparency of financial markets.*

Авторами досліджено сучасні вимоги до визначення справедливої вартості фінансових інструментів та розкриття інформації щодо них, з урахуванням актуальних процесів у реформуванні Міжнародних стандартів фінансової звітності, зокрема МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю» у контексті забезпечення прозорості фінансових ринків та подолання наслідків світової фінансової кризи.

Однією з найбільш вагомих причин розгортання фінансової кризи 2007-2009 рр. вважають значну асиметрію інформації та моральні ризики на ринках фінансових інструментів, які насамперед пов'язують з незадовільною якістю розкриття інформації щодо цих інструментів, непрозорими методиками їх оцінки.

Накопичення на балансах учасників ринку, насамперед банків, значних за обсягами портфелів фінансових інструментів породжують дискусії серед експертів щодо можливості подальших кризових явищ. Майбутні кризи можуть бути спровоковані непередбачуваною поведінкою цих фінансових інструментів, які можуть виявитися «токсичними». Отже, операції з фінансовими інструментами в епоху фінансового інжинірингу залишаються найбільш прихованою (тіньовою) стороною фінансового сектора в цілому та банкінгу (shadow banking) зокрема, і зусилля регуляторів направлені на підвищення прозорості цієї сторони через реформування методології оцінки, обліку і звітності.

ІНІЦІАТИВИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ОЦІНКИ ТА РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО МСФЗ

У 2008 р. наднаціональна організація – Форум фінансової стабільності окреслила основні рекомендації щодо поліпшення ситуації на фінансових ринках, серед яких – удосконалення оцінок фінансових інструментів за справедливою вартістю в умовах неліквідних ринків та розкриття інформації про методики її визначення [6].

Резолюція саміту «Групи 20» (G20) 2009 р. також містить чіткі вказівки щодо необхідності перегляду Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо складних фінансових інструментів у періоди кризи, обліку за справедливою вартістю, розкриття інформації про ризики та позабалансові операції [10].

Європейська асоціація цінних паперів і ринків (The European Securities and Markets Authority (ESMA)) опублікувала список сфер, розкриття інформації щодо яких вважається пріоритетним для лістингових компаній за

звітний 2012 рік. На думку голови організації Стівена Мейджора (Steven Maijoor, ESMA Chair), «встановлення цих пріоритетів підкреслює важливість належного і послідовного застосування визнання, оцінки та розкриття принципів, передбачених у МСФЗ для забезпечення прозорості і належного функціонування фінансових ринків» [2].

Працюючи відповідно до названих підходів та, враховуючи вимоги Базеля II та Базеля III, Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) переглянула ряд стандартів стосовно обліку і відображення у фінансовій звітності операцій з фінансовими інструментами: МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття» (IFRS 7 Financial Instruments: Disclosures), МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання (IAS 32 Financial Instruments: presentation), МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка (IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement), а також розробила у відповідь на наслідки світової фінансової кризи МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» (IFRS 9 Financial Instruments) та МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» (IFRS 13 Fair Value Measurement).

Незважаючи на значну кількість стандартів, питання обліку та розкриття інформації щодо фінансових інструментів потребують подальшого вдосконалення. На цьому наголошує у своїх працях також ряд науковців і практиків, зокрема М. Лапішко, Ю. Кузьмінський, В. Ричаківська, П. Сенищ, Л. Снігурська, та ін. [9, 13, 15, 16].

Внесення змін РМСБО до системи стандартів, що регулюють облік фінансових інструментів, призвело до заміни МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» новим стандартом МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» та суттєвих спрощень в їх класифікації та оцінці.

Замість чотирьох класифікаційних груп фінансових активів, які існували в МСБО 39, з'явилося лише дві групи:

- фінансові активи, які оцінюються за амортизованою собівартістю;
- фінансові активи, які оцінюються за справедливою вартістю [12].

До першої групи включаються такі інструменти, що задовольняють наступним умовам:

– мета бізнес-моделі з управління фінансовим активом полягає в отриманні контрактних грошових потоків за цим активом;

– контрактні умови фінансового активу передбачають у певні дати надходження грошових потоків, які є лише погашенням основної суми та сплатою відсотків на непогашену основну суму.

Оцінка фінансових інструментів другої групи буде здійснюватися за справедливою вартістю, а коло інструментів, що відносяться до даної групи визначається за залишковим принципом.

Особливістю оцінки фінансових інструментів за справедливою вартістю є відображення її результатів як правило через прибуток (збиток), крім випадків відображення її в іншому сукупному прибутку (збитку) згідно з прийнятою бізнес-моделлю підприємства, що звітує.

Отже, суттєві зміни в підходах до обліку фінансових інструментів, обумовлені реакцією регуляторів на світову фінансову кризу, призвели до спрощення класифікації цих інструментів і зростання пріоритету обліку та розкриття інформації про них за справедливою вартістю.

ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІНКИ ЗА СПРАВЕДЛИВОЮ ВАРТІСТЮ: АРГУМЕНТИ «ЗА» І «ПРОТИ»

Превалювання оцінок за справедливою вартістю над оцінками за історичною (фактичною) собівартістю є предметом гострої полеміки серед фахівців з бухгалтерського обліку. Наріжним каменем полеміки виступає питання: чи призводить оцінка за справедливою вартістю до перетворення кризи ліквідності на кризу кредитоспроможності [1]?

В умовах розгортання кризових явищ саме переоцінка фінансових інструментів до справедливої вартості призвела до значних списань через припинення існування активних ринків для тих чи інших інструментів. Деякі фахівці навіть закликали до згладжування вартості активів за

середньоринковою ціною протягом 12-місячного періоду для виправлення ситуації.

Проте такий відхід від діючої системи МСФЗ, одна з авторитетних професійних бухгалтерських організацій – АССА (Association of Chartered Certified Accountants), вважає кроком до погіршення транспарентності і достовірності на ринках фінансових інструментів, а використання справедливої вартості – найкращою наявною моделлю.

Оцінка фінансових інструментів за справедливою вартістю, що супроводжується належним розкриттям інформації, забезпечує інвесторів якнайкращим розумінням поточних ринкових умов. Відмова від обліку за справедливою вартістю відкине на десять років назад прогрес в розвитку фінансової звітності [5].

Урешті-решт облік за історичною (первісною) вартістю, що сприяла формуванню «інфляційної власності», вважають однією з причин кризи 1997-98 рр. у Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що активізувала процес розробки МСФЗ [1].

У іншому дослідженні АССА справедлива вартість також вважається єдиним вимірником, що дозволяє відображати операції з фінансовими інструментами у балансі та належним чином їх розкривати [3].

У контексті дослідження оцінки фінансових інструментів за справедливою вартістю можна навести як аргументи «за», так і аргументи «проти» її застосування для формування інформації про ці інструменти (рис. 1).

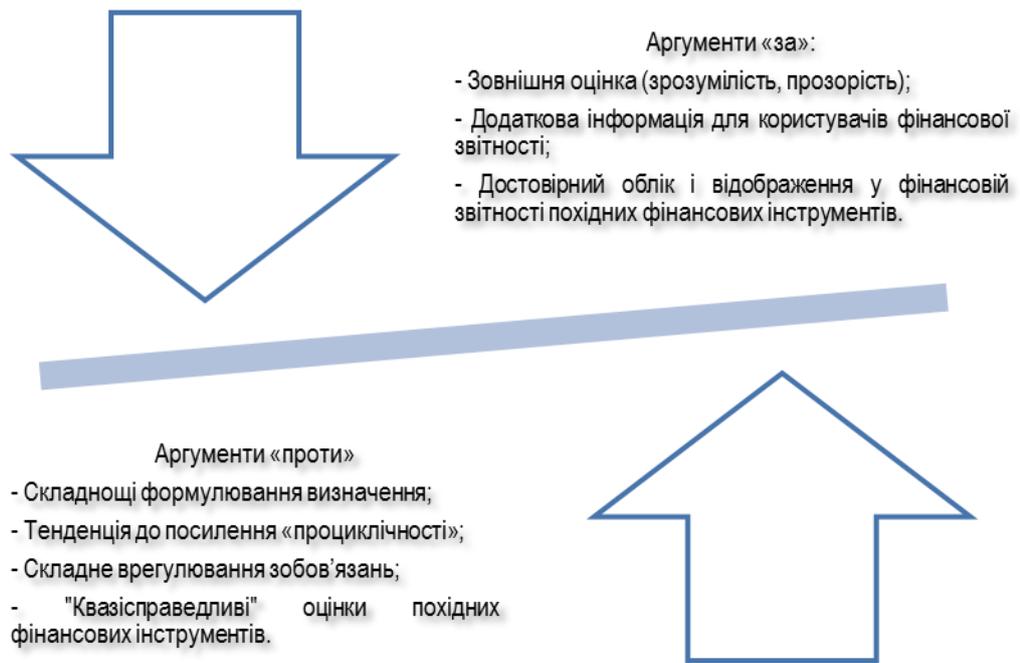

Рисунок 1. Аргументи «за» і «проти» використання справедливої вартості

Серед аргументів «за» слід навести такі аргументи, що справедлива вартість на сьогодні має перевагу над історичною собівартістю, оскільки не прив'язана до окремого господарюючого суб'єкта і є зовнішньою, незалежною оцінкою, що сприяє формуванню зрозумілої і прозорої інформації для користувачів фінансової звітності.

При цьому, у Концептуальній основі фінансової звітності наведено лише наступні вимірники: історична собівартість, поточна собівартість, вартість реалізації та теперішню вартість, а справедлива вартість як окремий вид оцінки не зазначається [7, 8]. Таке відособлене подання справедливої вартості свідчить про її специфічність як окремого виду оцінки, що має досить невизначену природу і виступає аргументом «проти» її використання.

Крім того, не на користь справедливої вартості говорить і тісний зв'язок між справедливою вартістю і проциклічністю – облік за справедливою вартістю підсилює ефекти ринкових коливань цін, які одночасно впливають на вартість інструментів і під час розгортання кризових явищ можуть бути причиною глобального «розпродажу активів» (asset fire sale). Продовженням

даної тенденції є складне врегулювання зобов'язань, оцінених за справедливою вартістю – у разі падіння кредитного рейтингу емітента знижується і вартість його зобов'язань, що потім втілюється в отриманні емітентом прибутку на фоні його катастрофічного фінансового становища.

Використання справедливої вартості як унікального методу для оцінки похідних фінансових інструментів безумовно свідчить на її користь, оскільки лише застосування ринкових цін для цієї категорії фінансових інструментів дозволяє привести позиції одиниць, що звітують, у цих інструментах до співставного і єдиного вимірника.

Серед аргументів «проти» також слід зазначити, що справедлива вартість похідних фінансових інструментів, відображених у балансі, не дає реального уявлення для користувачів щодо обсягу потенційних збитків, пов'язаних з ними. Так, у момент первісного визнання такого інструменту як своп, його справедлива вартість буде дорівнювати нулю, і лише у результаті її коливань на дату переоцінки вона буде відмінною від нуля. Отже, оцінена схильність до ризику у цьому випадку буде більш доцільним вимірником. На додаток, в умовах відсутності активного ринку, використання справедливої вартості щодо похідних фінансових інструментів ускладнюється і замінюється різноманітними методиками оцінки, що базуються на ринкових даних і є «квазісправедливими».

Зважаючи на аргументи «за» і «проти» використання справедливої вартості як універсального вимірника, особливо для різних категорій фінансових інструментів є дискусійним, і потребує прийняття єдиних положень, що регулюють її визначення та розкриття інформації про операції, відображені за нею, для нівелювання негативних ефектів.

ПРИЧИНИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ МСФЗ 13

Довгоочікуване прийняття та перехід до єдиного стандарту МСФЗ 13 «Оцінка справедливої вартості» були зумовлені рядом причин, як внутрішнього у відношенні до РМСБО, так і незалежного від неї характеру:

– потреба в уніфікації розрізнених підходів до визначення справедливої вартості різних активів, зобов'язань та інструментів власного капіталу, зокрема і фінансових, розробці єдиного послідовного алгоритму її оцінки, формування консолідованого переліку вимог щодо розкриття інформації про неї та усунення негативних явищ, що асоціюються із концепцією справедливої вартості;

– подолання наслідків світової фінансової кризи 2007-2009 рр. шляхом підвищення прозорості фінансової звітності компанії, її зрозумілості для користувачів, особливо щодо складних фінансових інструментів, через використання єдиних вимог до розкриття інформації за справедливою вартістю;

– подальша конвергенція двох систем професійних стандартів: МСФЗ та Загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку (GAAP) США у частині формування єдиного тлумачення справедливої вартості, підходів до її оцінки і розкриття у фінансовій звітності.

З урахуванням зазначених підстав і аргументів у травні 2011 р. РМСБО випустила МСФЗ 13, який застосовується перспективно до річних звітів компаній з 1 січня 2013 р. Радою заохочується достроковий перехід на цей стандарт.

МСФЗ 13 має доволі широку сферу застосування: об'єднавши підходи, до визначення справедливої вартості, що містилися у понад 20 стандартах, і стосується усіх елементів і статей фінансової звітності, крім тих, що знаходяться поза його сферою (табл. 1).

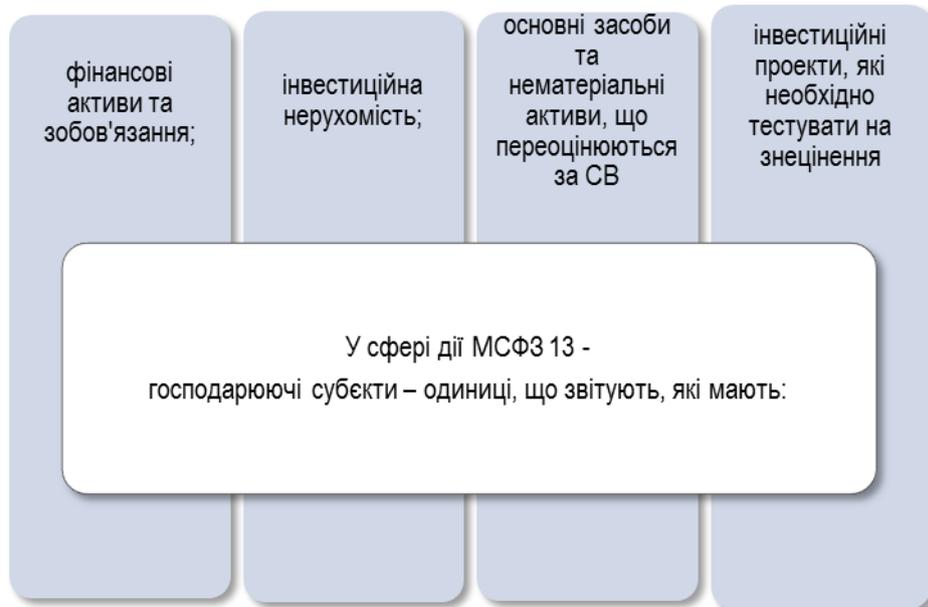
Таблиця 1. Сфера застосування МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю»

У межах сфери застосування МСФЗ 13:	Поза сферою застосування МСФЗ 13:	Використання положень МСФЗ 13 тільки для розкриття інформації
МСФЗ 3 «Об'єднання бізнесу»: активи та зобов'язання за методом придбання, неконтрольована частка	МСФЗ 2 «Платіж на основі акцій»: операції, платіж за якими здійснюється на основі акцій у межах сфери	МСБО 19 «Виплати працівникам»: активи програми, оцінені за справедливою
МСФЗ 5 «Непоточні активи, утримувані для		

продажу, та припинена діяльність»: активи, утримувані для продажу	застосування стандарту	вартістю
МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»: фінансові інструменти, що оцінюються за справедливою вартістю	МСБО 17 «Оренда»: операції оренди у межах сфери застосування стандарту	
МСБО 16 «Основні засоби»: основні засоби за умови обрання альтернативної моделі		
МСБО 19 «Виплати працівникам»: активи пенсійних планів і програм	МСБО 2 «Запаси»: оцінки, які дещо подібні до справедливої вартості, але не є справедливою вартістю, таких як чиста вартість реалізації	МСБО 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення»: інвестиції програми виплат після виходу на пенсію, оцінені за справедливою вартістю
МСБО 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу»: недержавні урядові гранти		
МСБО 36 «Зменшення корисності активів»: вартість очікуваного відшкодування, яка оцінюється як СВ за мінусом витрат на вибуття		
МСБО 38 «Нематеріальні активи: нематеріальні активи, придбані у результаті об'єднання бізнесу	МСБО 36 «Зменшення корисності активів»: вартість при використанні	МСБО 36 «Зменшення корисності активів»: активи, для яких сума очікуваного відшкодування – це справедлива вартість за вирахуванням витрат на вибуття
МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість»: інвестиційна нерухомість цілком		
МСБО 41 «Сільське господарство»: біологічні активи та с/г продукція на момент збору урожаю		

Отже, МСФЗ 13 застосовується, коли інший МСФЗ вимагає або дозволяє оцінки справедливої вартості або розкриття інформації про оцінки справедливої вартості (та такі оцінки, як справедлива вартість за вирахуванням витрат на продаж, на основі справедливої вартості або розкриття інформації про такі оцінки) [11]. Зокрема, серед випадків такого застосування є і норми, що стосуються обліку фінансових інструментів за справедливою вартістю згідно з вимогами МСФЗ 9.

Прийняття МСФЗ 13 з розширеною сферою дії безумовно зачіпає інтереси як користувачів фінансової звітності, так і одиниць, які звітують (рис. 2) – різних категорій господарюючих суб'єктів (банків, фінансових компаній та фондів, компаній реального сектору, тощо).

Рисунок 2. Господарюючі суб'єкти, що зазнають впливу МСФЗ 13

Отже, прийняття МСФЗ 13 з уніфікованими підходами до визначення справедливої вартості фінансових інструментів та інших статей фінансової звітності є важливим кроком для багатьох підприємств, що звітують, в умовах подолання наслідків фінансової кризи та конвергенції систем професійних стандартів.

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ВИЗНАЧЕННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ

Головна ідея МСФЗ 13 полягає у тому, що стандарт пояснює як конкретно оцінювати справедливу вартість різних активів, зобов'язань, інструментів власного капіталу з урахуванням різного ступеня достатності і достовірності ринкової інформації.

Цей стандарт визначає справедливу вартість як ціну, яка була б отримана за продаж активу, або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції між учасниками ринку на дату оцінки [11] (тобто, вихідну ціну на дату оцінки з точки зору учасника ринку, який утримує актив або має зобов'язання).

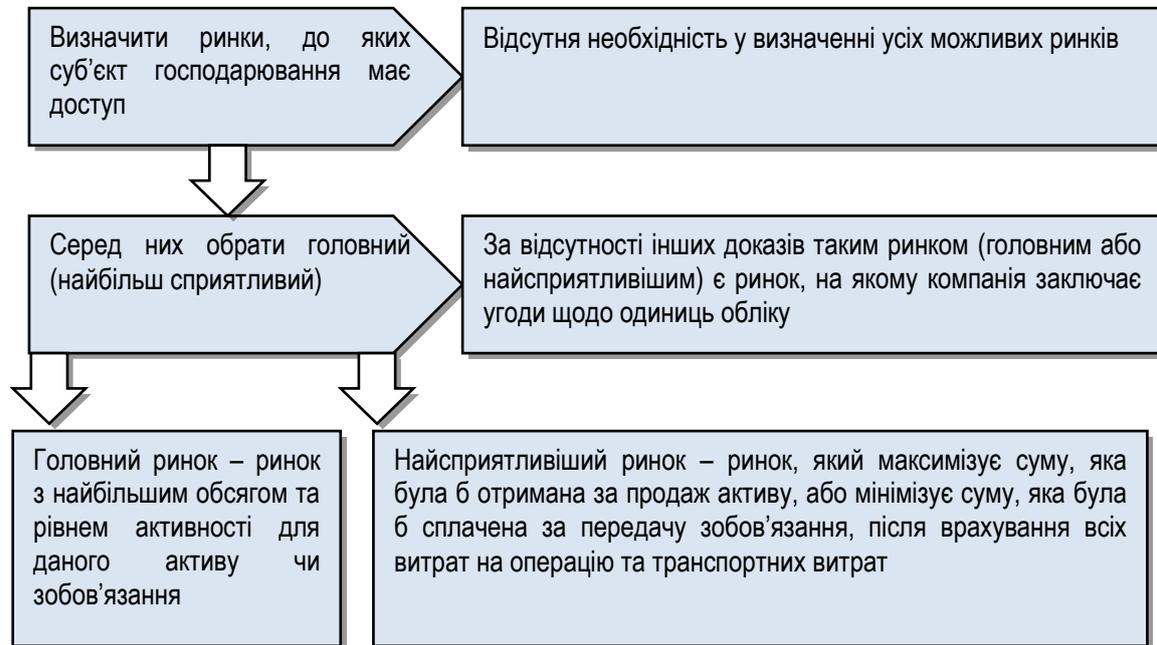
Ключовими елементами, які необхідно розглянути у ході реалізації алгоритму визначення справедливої вартості, виступають такі:

- конкретний актив чи зобов'язання, інструмент, який є предметом оцінки (одиниця обліку);

- операція на головному (найбільш сприятливому) ринку;
- учасники ринку;
- методики оцінки, припущення суб'єкта господарювання щодо визначення рівня ієрархії джерел інформації і як наслідок ціни (справедливої вартості) одиниці обліку.

Так, на першому етапі алгоритму необхідно визначити статус конкретного активу або зобов'язання (одиниці обліку). Оцінюючи їх справедливу вартість, суб'єкт господарювання має брати до уваги ті характеристики активу або зобов'язання (стан та місцезнаходження, обмеження на використання або продаж), які б й інші учасники ринку взяли б до уваги.

На другому етапі варто впевнитись, що операції з одиницями обліку відбуваються на головному або за його відсутністю – на найбільш сприятливому ринку. Визначення головного (найбільш сприятливого) ринку має базуватись на такій послідовності кроків (рис. 3).

Рисунок 3. Визначення головного (найбільш сприятливого) ринку

При цьому слід правильно класифікувати фінансовий інструмент, у т.ч. похідний фінансовий інструмент, і віднести його до необхідної групи (рівня):

- фінансові інструменти, відносно яких існують котирування на активних (головному) ринках;
- фінансові інструменти, котирування яких базуються на даних інших ринків (найсприятливіших) або визначені опосередковано;
- фінансові інструменти, відносно яких не існують котирування на головному або найсприятливішому ринках, а оцінку отримано за іншою методикою оцінювання.

На практиці дуже важко виокремити фінансові інструменти у розрізі цих груп, що потребує професійного судження бухгалтера. Таке розмежування фінансових інструментів важливе для визнання доходів і витрат, які можуть виникнути при первісному визнанні фінансових інструментів.

Варто зауважити, що головним ринком для фінансових інструментів насамперед виступають як фондові біржі, так і позабіржові ринки.

У відповідності до МСФЗ 13 для фінансового активу або зобов'язання, для яких існує головний ринок, справедливою вартістю є ціна на такому ринку (незалежно від того, чи ця ціна є безпосередньо відкритою, чи її оцінку отримано за іншою методикою оцінювання), навіть якщо ціна на іншому ринку є потенційно більш сприятливою на дату оцінки.

Покупці та продавці на головному (або найсприятливішому) ринку для активу чи зобов'язання, повинні мати усі наведені на рис. 4 характеристики:

Рисунок 4. Характеристика учасників ринку

На останньому етапі алгоритму визначається справедлива вартість як ціна, яка була б отримана за продаж активу або сплачена за передачу зобов'язання у звичайній операції на головному (або найсприятливішому) ринку на дату оцінки за поточних ринкових умов (тобто вихідна ціна), незалежно від того, чи спостерігається така ціна безпосередньо, чи отримана за допомогою іншої методики оцінювання [11].

Вибір методу оцінки фінансового активу, зобов'язання залежить від бізнес-моделі управління фінансовими активами та характеристики контрактних грошових потоків фінансового активу (чи є грошові потоки тільки виплатою основного боргу і відсотків).

Відповідно до положень МСФЗ 9 бізнес-моделлю є система концепцій, методик і конкретних інструментів управління фінансовими активами, що застосовуються послідовно. Бізнес-модель формується ключовим управлінським персоналом компанії самостійно і не залежить від його намірів відносно окремих фінансових інструментів. При цьому дозволяється мати більше, ніж одну бізнес-модель відносно управління фінансовими активами. Такі моделі можуть бути, наприклад, сформовані за способом отримання економічних вигід, за видами активів або за функціональною ознакою [14]. Згідно із МСФЗ 9 похідні фінансові інструменти завжди оцінюються за справедливою вартістю з віднесенням її змін на прибуток (збиток) [12].

Слід зауважити, що оцінка справедливої вартості фінансових інструментів базується передусім на припущеннях учасників ринку (покупців чи продавців), а головний (або найсприятливіший) ринок (і, отже, учасники ринку) розглядається з погляду суб'єкта господарювання, що передбачає відмінності між суб'єктами господарювання з різними видами діяльності.

ІЄРАРХІЯ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ СПРАВЕДЛИВОЇ ВАРТОСТІ

Методики, що застосовуються для оцінювання справедливої вартості, мають максимізувати використання доречних відкритих вхідних даних та мінімізувати використання закритих вхідних даних [11].

Згідно з МСФЗ 13 всі оцінки та припущення господарюючого суб'єкта відносно визначення справедливої вартості засновані на певному рівні ієрархії джерел інформації, які розмежовуються за видом та якістю такої інформації. Заразом, за інших незмінних умов суб'єкт має використовувати найвищий з доступних рівнів такої ієрархії для визначення справедливої вартості.

Варто відмітити, що поняття ієрархії джерел інформації, якими господарюючі суб'єкти послуговуються у ході визначення справедливої вартості запозичене у МСФЗ 13 з МСФЗ 7, де воно вперше з'явилося відносно фінансових інструментів. Проте у МСФЗ 13 така ієрархія (рис. 5) займає центральне, основоположне місце, у реалізації алгоритму оцінки за справедливою вартістю й інших елементів фінансової звітності.

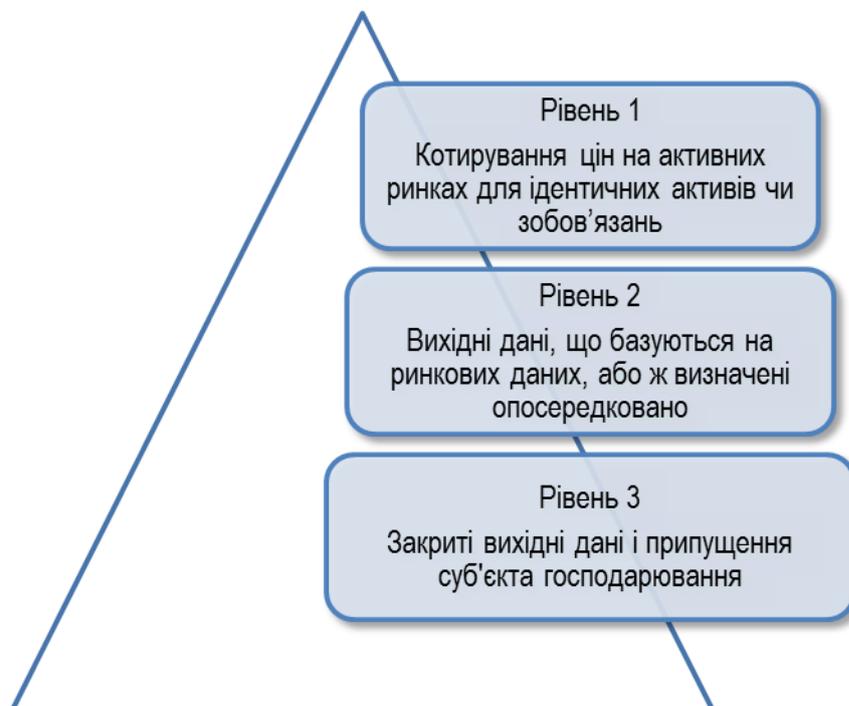

Рисунок 5. Ієрархія визначення справедливої вартості

Детальна характеристика кожного з рівнів ієрархії представлена у таблиці 2.

Таблиця 2. Підходи до визначення рівнів ієрархії оцінки за СВ

Параметри	Рівень 1	Рівень 2	Рівень 3
Визначення	Ціни котирування (не скориговані) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінювання	Вхідні дані, окрім цін котирування, включених до 1-го рівня, відкриті для активу або зобов'язання, прямо або опосередковано.	Закриті вхідні дані для активу або зобов'язання
Джерела інформації	ціни котирування (нескориговані) на активних ринках на ідентичні активи або зобов'язання, до яких суб'єкт господарювання може мати доступ на дату оцінки	<ul style="list-style-type: none"> – ціни котирування на подібні активи чи зобов'язання на активних ринках; – ціни котирування на ідентичні або подібні активи чи зобов'язання на ринках, які не є активними; – вхідні дані, окрім цін котирування, які можна спостерігати для активу чи зобов'язання; – вхідні дані, підтверджені ринком. 	це вхідні дані для активу чи зобов'язання, яких немає у відкритому доступі
Рівень зіставності	Ідентично	Подібно	Неподібно
Приклад даних	котирування пайових цінних паперів, що обертаються на загальнодоступних біржах	<ul style="list-style-type: none"> – ставки відсотка та криві дохідності, що спостерігаються на звичайних інтервалах котирування; – кредитні спреди 	дані, що відображають припущення господарюючого суб'єкта при встановленні ціни на актив або зобов'язання, в тому числі припущення про ризик
Приклад інструментів	акції компанії, що знаходиться в лістингу на Нью-Йоркській фондовій біржі	<ul style="list-style-type: none"> – своп фіксованої для отримання і змінної для сплати процентної ставки на основі своп-курсу на Лондонському міжбанківському ринку депозитів (ЛІБОР) – трирічний опціон на акції, що обертаються на біржі 	<ul style="list-style-type: none"> – довгостроковий валютний своп; – відсотковий своп; – трирічний опціон на акції, що продаються та купуються на біржі
Приклад ринку обігу	Біржовий	Позабіржовий (дилерський і посередницький)	Ринок без участі посередників

Не можна залишити поза увагою і той факт, що існування активного ринку (Рівень 1) для певних категорій фінансових інструментів, зокрема екзотичних чи нестандартизованих позабіржових, є сумнівним. Відтак визначення їх справедливої вартості за нормами стандартів базуватиметься на внутрішніх методиках (standard cash flow, Black-Scholes or Monte Carlo valuation techniques), заснованих на ринкових (Рівень 2) та неринкових даних (Рівень 3). За дослідженням агенції Fitch Ratings 1% компаній користуються для визначення вартості похідних фінансових інструментів інформацією Рівня 1, 3% – інформацією Рівня 3 [4]. Отже, у більшості випадків основою для визначення справедливої вартості фінансових інструментів та їх відображення у фінансовій звітності є розроблені господарюючим суб'єктом методики, розуміння й оцінка яких користувачами може бути ускладнена.

Крім того, МСФЗ 9 і 13 заохочують використання цін попиту для операцій з активами та цін пропозиції для операцій з зобов'язаннями. Якщо фінансовий актив, зобов'язання або похідний фінансовий інструмент, мають ціну попиту та ціну пропозиції (наприклад, вхідні дані з дилерського ринку), то ціну у межах спреда між ціною попиту та ціною пропозиції, яка найкраще представляє справедливую вартість за даних обставин, необхідно використовувати для оцінки справедливої вартості, незалежно від того, до якої категорії відносяться вхідні дані в ієрархії справедливої вартості (1-го, 2-го чи 3-го рівня).

Важливим досягненням у МСФЗ 13 є врахування ситуацій, які потребують визначення справедливої вартості фінансових інструментів, на ринках, що не є активними, зокрема відображення в обліку фінансових інструментів, країнами-боржниками Європейського співтовариства.

Серед прикладів таких ситуації можна назвати проблемні продажі (distressed sale) з укладанням угоди продавцем-банкрутом, вимушені продажі (forced sale) з обов'язковим укладанням угоди з юридичного чи конструктивного примусу, недостатній рівень концентрації учасників ринку, що забезпечують активний обіг фінансових інструментів.

Якщо ринок для фінансового інструмента не є активним, суб'єкт господарювання встановлює справедливу вартість, застосовуючи метод оцінювання. Якщо є метод оцінювання, який зазвичай використовують учасники ринку для визначення ціни інструмента, і доведено, що він надає достовірні оцінки цін, отриманих у фактичних ринкових операціях, то суб'єкт господарювання застосовує цей метод.

Мета застосування методу оцінювання – визначити, якою була б ціна операції на дату оцінки в обміні між незалежними сторонами, виходячи із звичайних міркувань бізнесу. Справедлива вартість оцінюється на основі результатів застосування методу оцінювання, в якому максимально враховуються ринкові показники та якомога менше спираються на дані, специфічні для суб'єкта господарювання, тобто справедлива вартість, яка максимізує використання відповідних відкритих вхідних даних та мінімізує використання закритих вхідних даних. Очікується, що метод оцінювання надасть реальну попередню оцінку справедливої вартості, якщо:

а) він обґрунтовано відображає очікування того, як ринок міг би оцінити інструмент;

б) вихідні дані для методу оцінювання обґрунтовано відображають ринкові очікування та оцінки чинників співвідношень ризику і доходу, властивих фінансовому інструментові [12].

Серед основоположних методів оцінювання МСФЗ 13 називає у порядку їх значимості для суб'єкта, що звітує, ринковий, витратний та дохідний підходи (табл. 3).

Таблиця 3. Характеристика підходів, що застосовуються для визначення справедливої вартості фінансових інструментів на неактивних ринках

Підхід	Особливості застосування	Приклади
Ринковий підхід (market approach)	Методика оцінювання, що використовує ціни та іншу доречну інформацію, яка генерується ринковими операціями з ідентичними або зіставними (тобто подібними) активами, зобов'язаннями або групою активів та зобов'язань, такою, наприклад, як бізнес.	метод «мультиплікаторів» та інших загальноприйнятих ринкових коефіцієнтів; інші розрахунки, наприклад IRR, P/E,

		Book/FV of net assets
Витратний підхід (cost approach)	Метод оцінювання, що відображає суму, яка була б потрібна у даний момент часу, щоб замінити експлуатаційну потужність активу (яку часто називають поточною вартістю заміщення).	поточна вартість відшкодування або заміщення
Дохідний підхід (income approach)	Методики оцінювання, які перетворюють майбутні суми (наприклад, грошові потоки або дохід та витрати) в одну поточну (тобто дискontовану) величину. Оцінка справедливої вартості визначається, виходячи з вартості, на яку вказують очікування нинішнього ринку щодо таких майбутніх сум	методики на основі теперішньої вартості (методика очікуваної теперішньої вартості, методика коригування ставки дисконтну); моделі опціонного ціноутворення, такі як Формула Блека-Шоулза-Мертонна або біноміальна модель; метод надлишкових доходів протягом декількох періодів

Зауважимо, що наявність певних вхідних даних та їх відносна суб'єктивність може вплинути на вибір відповідних методик оцінювання. Проте ієрархія справедливої вартості встановлює пріоритетність вхідних даних для методик оцінювання, а не власне методик оцінювання, що використовуються для оцінки справедливої вартості. Наприклад, оцінка справедливої вартості, за методикою теперішньої вартості, може бути віднесена до 2-го чи 3-го рівня, залежно від вхідних даних, які є важливими для усієї оцінки, та рівня ієрархії справедливої вартості, до якого відносяться такі вхідні дані [11].

ВИСНОВКИ

Таким чином, навіть в умовах фінансової кризи розробники стандартів, регулюючі органи, інвестори і аудитори підтримують метод оцінки за справедливою вартістю і прозорість інформації, яку він забезпечує. Реакція регуляторів на світову фінансову кризу, процеси конвергенції облікових систем, потреба учасників ринку в прозорій, достовірній і зрозумілій інформації відносно фінансових інструментів та їх ризиків, що базуються на єдиних підходах призвели до випуску РМСБО нових стандартів щодо обліку

фінансових інструментів: МСФЗ 9 та МСФЗ 13. Використання положень даних стандартів має ряд принципових новацій, що стосуються врахування аргументів прихильників та опонентів методу оцінки за справедливою вартістю, визначення широкої сфери застосування стандартів, спрощення класифікації фінансових інструментів, ієрархії вхідних даних та внутрішніх методик суб'єкта господарювання в алгоритмах оцінювання справедливої вартості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Climbing out of the credit crunch* // http://www.accaglobal.com/pdfs/credit_crunch.pdf.
2. *ESMA announces enforcement priorities for 2012 financial statements* // <http://www.esma.europa.eu/news/ESMA-announces-enforcement-priorities-2012-financial-statements>.
3. *Fair Value : Policy Paper / The Association of Chartered Certified Accountants, February, 2009* // <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/corporate-governance/pamr-pp-fv.pdf>.
4. *Fitch Ratings Credit Policy Special Report: July 22, 2009: Derivatives: A Close Look at What New Disclosures in the US Reveal* // <http://www.nysscpa.org/committees/banking/dder.pdf>.
5. *Lepeti J., Eteni B., Marteau D. How to Arrive at Fair Value During a Crisis. 28 July, 2008* // <http://www.ft.com/cms/s/0/37363970-5cc1-11dd-8d38-000077b07658.html>.
6. *Report of the Financial Stability Forum on Enhancing Market and Institutional Resilience* // http://www.fsforum.org/publications/r_0804.pdf.
7. *Голов С. Справедлива вартість та її місце в системі оцінок бухгалтерського обліку / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 4. – С. 3–18.*
8. *Концептуальна основа фінансової звітності* // <http://www.minfin.gov.ua/file/link/332198/file/buh.pdf>.

9. Кузьмінський Ю. Облік фінансових інструментів, хеджування та фінансова криза – є зв'язок? / Ю. Кузьмінський // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : Економіка. – 2010. – № 181. – С. 29–31.

10. Манько С.В. Бухгалтерские оценки по справедливой стоимости в условиях финансового кризиса / С.В. Манько // <http://www.audit-it.ru/articles/msfo/a24744/196112.html>.

11. МСФЗ 13 «Оцінка за справедливою вартістю» // <http://www.minfin.gov.ua/file/link/364291/file/IFRS13.pdf>.

12. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» інструменти // http://www.minfin.gov.ua/file/link/364277/file/IFRS_9_2011.pdf.

13. Оцінювання фінансових інструментів банку за міжнародними стандартами фінансової звітності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. М. Сенищ, В. І. Ричаківська, М. Л. Ланішко, Л. П. Снігурська; Нац. банк України, Ун-т банків. справи. – К. : УБС НБУ, 2009. – 451 с.

14. Плотников В.С. Оценка производных финансовых инструментов в бухгалтерском учете / В.С. Плотников, О.В. Плотникова // Вектор науки ТГУ. – 2012. – № 2 (20). – С. 183–187.

15. Снігурська Л. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2011 рік / Л. Снігурська // Вісник Національного банку України . – 2011. – № 2. – С. 34-40.

16. Снігурська Л. Огляд змін у МСФЗ щодо обліку фінансових інструментів та формування фінансової звітності, запланованих на 2010–2011 роки // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 44–52.